

НАСОКИ, РАЗВИТИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ НА ФИНАНСОВАТА ПСИХОЛОГИЯ

Людмил Кръстев

The exceptional greatness of the money in the countries with market economy and their role in the economical behavior of the person assign priority place of the financial psychology as an important constituent of the modern economical psychology. The aim of the current article is to make theoretical analysis and to point out the basic directions, the structure and the perspective researches in different fields of the financial psychology. It is treated of some basic questions, connected with the financial attitudes, the psychological aspects of debts, savings, gambling games and psychical divergence to monetary behavior. The deductions and generalizations done in the field of financial psychology, joined with its future development have a great importance, especially for the countries in transition to market economy.

След радикалните социално-икономически промени у нас в прехода към пазарно стопанство парите естествено започват да играят все по-важна роля в живота на хората. Темата за парите предизвиква несъмнен интерес даже в тези обществени сфери, които са твърде отдалечени от материалното производство, търговията и услугите. Новите икономически, социални и идеологически реалности изискват сериозен психологически анализ на финансовото поведение на личността като изключително важен фактор в съвременното обществено развитие. Именно затова ще се опитаме да направим теоретичен преглед на съвременното състояние и перспективите за развитие на финансовата психология като важна съставна част на модерната икономическа психология (Кръстев Л., Кръстев, И. 1991).

Парите изпълняват следните основни функции в съвременния свят: представляват едновременно и мярка за стойността (посредник в обмяната) и средство за обръщение, платежно средство и средство за натрупване. При ефективно изпълнение на своите основни функции парите стимулират икономическия растеж. Обстоятелството, че парите играят ролята на детерминиращ фактор в абстрактните междуличностни отношения на икономическия обмен предполага тяхното значение като инструментално-символично средство за социално взаимодействие и поражда явления с ясно изразено психологическо съдържание.

Съвременните изследвания в областта на финансовата психология могат да бъдат условно разделени на няколко основни направления (Furnham, A., 1996):

— парични атитюди, показващи отношението към парите, тяхното получаване и използване; социален смисъл на парите; културни, етнически и религиозни аспекти на отношението към парите;

— парите в ежедневието на човека, навици и привички, свързани с тяхното харчене и натрупване, подаръци, заеми и хазартни игри;

— психопатологични отклонения и различни психични разстройства, свързани с темата за парите;

— проблеми на икономическата социализация, отнасящи се до формирането на представи и понятия, свързани със значението, свойствата и ролята на парите при децата и подрастващите.

В резултат на обстоятелството, че парите могат да се разменят срещу огромно разнообразие от стоки и услуги, те придобиват ценност като подкрепящ фактор или подбуда за мнозинството от хората. Вероятно парите като символ са способни да променят личностната мотивация и да предизвикват много силни емоционални преживявания (завист, страх, алчност, ревност и т.н.). Много хора вярват, че всички техни проблеми ще бъдат разрешени, ако разполагат с достатъчно пари. Поставя се акцент върху значението на парите за личността, което може да има обикновен или сакрален характер (Belk, R. & Wallendorf, M., 1990).

Сакралните обекти обикновено не са предназначени за функционално използване и не могат да се разменят с обикновените предмети, които са взаимозаменяеми и се оценяват чисто утилитарно. Размяната на сакралните обекти с пари разрушава техния свещен, духовен статус. В страните с развита икономика парите имат обикновено практическо значение и служат като платежно средство. Предполага се, че с тях не може да се купи истинска любов или приятелство, не могат да бъдат използвани за освобождение от съдебна отговорност или изграждане на успешна политическа кариера, неподходящи са за интимен подарък и т.н. Интересно е да се отбележи обаче, че проституцията успешно трансформира сакралния акт на половата любов във формален делови обмен.

За съжаление у нас липсват сериозни разработки, отнасящи се до съвременната проблематика на финансовата психология. Изключение прави психологичното изследване на Е. Паспаланова и П. Христова, посветено на въпроса за личностния смисъл на парите (Паспаланова, Е. и Христова, П., 1998). Целта на проведеното емпирично изследване се състои преди всичко в получаване на информация, въз основа на която да се формулират хипотези относно личностния смисъл на парите. Търси се отговор на много въпроси, между които доколко парите се възприемат като средство за задоволяване на висшите личностни потребности, дали парите представляват мярка за компетентността на човека и неговите способности, доколко е успял да развие своя потенциал и да се реализира пълноценно в личностен и професионален план.